

EEN NIEUWE DIDACTIEK IN DROOM EN DAAD

Hoe kun je het vak Nederlands geven aan wisselende groeps groottes?

Het vak Nederlands is volop in ontwikkeling. Hoe zorg je ervoor dat je de ontwikkelingen bijblijft, de prestaties van de leerlingen op peil houdt en tegelijkertijd het moedertaalonderwijs uitdagender maakt? Lesgeven aan wisselende groeps groottes biedt nieuwe mogelijkheden.

ROBERT CHAMALAUN

Vorig jaar vond op het Jacob-Roelandslyceum (JRL) in Boxtel een interessant project plaats waarbij de sectie Nederlands zich gebogen heeft over de vraag op welke wijze het mogelijk is de Referentieniveaus Taal, waarmee vastgelegd wordt welke basiskennis en -vaardigheden leerlingen moeten beheersen voor taal (zie <www.taalenrekenen.nl>), op een goede manier te implementeren en tegelijkertijd de didactische voorwaarden te verbeteren, waardoor enerzijds tegemoetgekomen wordt aan de ambities uit Actieplan Beter Presteren (Ministerie OCW, 2011) en anderzijds aan de wens van de school om door differentiatie leerlingen beter onderwijs op maat te bieden.

Het rapport *Over de drempels met taal en rekenen* van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2008) heeft glashelder gemaakt dat het noodzakelijk is systematisch na te denken over het curriculum van het vak Nederlands (Abma, 2013). Om iedere leerling op het juiste referentieniveau te krijgen, zal systematisch aandacht besteed moeten worden aan alle vakonderdelen

(mondelijke en schriftelijke taalvaardigheid, leesvaardigheid, taalverzorging en taalbeschouwing), inclusief de examendomeinen literatuur en oriëntatie op studie en beroep (SLO, 2012).

In het rapport van de Expertgroep wordt echter ook aangegeven dat niveaubepaling ‘een relatieve aangelegenheid is: mocht men hogere niveaus willen nastreven, [dan] kan dat niet zonder de didactische voorwaarden te verbeteren’. In 2011 heeft de overheid het reeds vermelde Actieplan *Beter Presteren* geïnitieerd om meer opbrengstgericht te gaan werken en het beste uit leerlingen te halen. Bovendien wordt op scholen steeds meer nadruk gelegd op differentiatie binnen klassenverband. Er zal dus geïnvesteerd moeten worden in een goede didactische aanpak.

De invoering van de Referentieniveaus Taal, de daaruit voortvloeiende herziening van het examenprogramma (CvE, 2012) en het zojuist genoemde actieplan hebben op het JRL geleid tot een grondige herziening van het curriculum van het vak Nederlands en een geheel andere didactische aanpak.

Foto: Anda van Riet

Het project

Op veel scholen worstelen docenten met de vraag hoe zij effectief kunnen differentiëren binnen de klas. Lesgroepen blijven onverminderd groot, zeker bij klassikale vakken. Menig docent verzucht dan ook weleens dat hij les zou willen geven aan kleine(re) groepen. Ook op het JRL was deze hartenkreet te horen. Zeker bij een complexe vaardigheid als schrijfvaardigheid zegt ons onderbuikgevoel dat betere resultaten behaald worden bij kleine(re) groepen. Het lijkt dus de moeite waard te onderzoeken hoe meer individuele begeleiding mogelijk is. Afgelopen schooljaar is daarom geëxperimenteerd met een andere manier van werken bij het vak Nederlands. De centrale vraag die de sectie zichzelf heeft gesteld, luidde: hoe kunnen we lesgeven aan klassen met wisselende groeps groottes?

Het principe van hoor- en werkcolleges, zoals dat in het hoger onderwijs veelal gebruikelijk is, dringt zich dan al snel op. In het voortgezet onderwijs stuit dit echter op een belangrijk bezwaar. In het voortgezet onderwijs is het niet mogelijk les te geven aan tien leerlingen

en de rest naar huis te sturen.

Tijdens de voorbereidingen van het project heeft de sectie scholen bezocht die ervaring hebben met lesgeven aan grote groepen. Wat tijdens gesprekken steeds naar voren kwam, is de worsteling van scholen om structureel les te geven aan grote groepen in combinatie met kleine groepen. Het geven van hoorcolleges alleen is immers niet hetzelfde als lesgeven aan wisselende groeps groottes. Aan ons dus de taak praktische bezwaren opzij te zetten en niets tussen droom en daad in de weg te laten staan. Door de verantwoordelijk directeur onderwijs en de roostermaker werd ons op het hart gedrukt ons niet bezig te houden met vragen over de druk die onze wensen op het rooster zou kunnen leggen, welke ruimte geschikt is om les te geven aan grotere groepen leerlingen enzovoort. Wij kregen met andere woorden vrij spel om op inhoudelijke gronden de didactische voorwaarden te veranderen.

Vrij snel werd duidelijk dat leerjaar vwo 4 om verschillende redenen zich het beste leent voor ons project. Op het JRL krijgen leerlingen in vwo 4 vier lessen van

Om ons denken niet te belemmeren hebben we het klassenverband volledig losgelaten. Een docent is met andere woorden niet langer gekoppeld aan één klas, maar aan vier klassen

45 minuten Nederlands per week. De referentieniveaus worden vanaf het schooljaar 2014–2015 in de centrale examens getoetst. Van leerlingen wordt in de bovenbouw bovendien een andere houding gevraagd en er wordt meer nadruk gelegd op eigen verantwoordelijkheid en zelfwerkzaamheid.

In de urenverdeling hadden we rekening gehouden met een belangrijke basisvoorwaarde: we zouden met vier docenten lesgeven aan vier klassen. De roostermaker heeft twee van de vier uur de vier klassen parallel geroosterd, de andere twee uur de klassen per twee parallel. Hierdoor hadden we twee van de vier uur de beschikking over 120 leerlingen en de andere twee uur over 60 leerlingen.

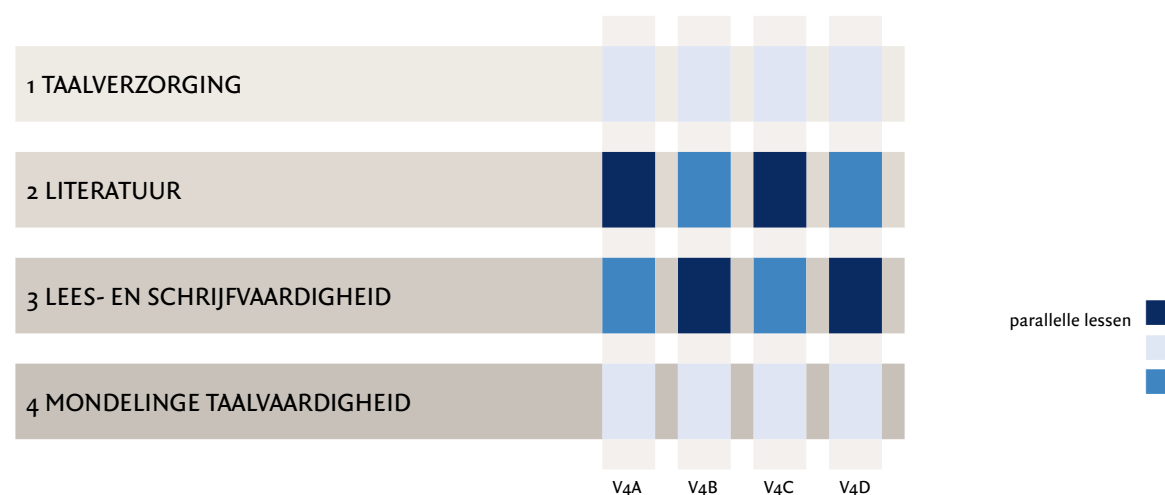
De grootste uitdaging bleek evenwel in kaart brengen hoe we welke vakonderdelen in welke periode van het jaar zouden gaan behandelen. Om ons denken niet te belemmeren hebben we het klassenverband volledig losgelaten. Een docent is met andere woorden niet langer gekoppeld aan één klas, maar aan vier klassen. Hierdoor zou ons ideaal van werken met wisselende

groepsgroottes mogelijk worden. Bestudering van ons curriculum bracht ons er vervolgens toe ons programma aan te passen en de vakonderdelen onder te brengen in vier lijnen, waarbij iedere lijn staat voor een les in de week (zie figuur).

Lijn 1: taalverzorging en -beschouwing

In de eerste lijn vinden we de vakonderdelen taalverzorging en -beschouwing. De vier klassen waren parallel geroosterd, zodat we met vier docenten de gehele groep leerlingen tegelijkertijd tot onze beschikking hadden. Tijdens de eerste les van iedere periode namen we bij iedere leerling een diagnostische toets taalverzorging af. Op basis van de resultaten hebben we de groep in drieën gedeeld. De meeste leerlingen, ongeveer 90, hadden gemiddeld gescoord en werkten in groepjes van vier onder toezicht van twee docenten aan opdrachten spelling en stijl uit de methode *Op niveau*. De planning voor deze opdrachten was erg strak, zodat leerlingen hard door moesten werken. Uitgangspunt was dat leerlingen in principe geen huiswerk zouden hebben, mits ze voldoende opdrachten gemaakt hadden. We controleerden dit om de drie weken. Leerlingen die niet gelijklieden met de planning, moesten aanvullende opdrachten maken.

De resterende groep, ongeveer 30 leerlingen, werd gesplitst in twee groepen: een groep met bovengemiddelde en een groep met ondergemiddelde prestaties. De groep met bovengemiddelde prestaties, ongeveer 10 leerlingen, kreeg vervangende, uitdagende opdrachten Nederlands (Nederlands Plus). Deze leerlingen schreven onder begeleiding van een docent een essay in het kader

Organisatie van de lessen Nederlands

van een essaywedstrijd van de Radboud Universiteit Nijmegen (zie kader). Goede leerlingen moeten niet méér doen, maar iets anders doen, was steeds het uitgangspunt bij deze vervangende opdrachten. Tijdens het werken aan deze opdracht was er uiteraard ook aandacht voor het onderhouden van taalverzorging.

De groep met ondergemiddelde prestaties, een groep van ongeveer 20 leerlingen, kreeg van een docent zeer intensieve begeleiding bij opdrachten spelling en stijl. De resultaten van de diagnostische toets vormden het uitgangspunt. Leerlingen kregen extra uitleg en oefenden meer met die onderdelen die zij nog niet voldoende beheersten. Hiervoor maakten we gebruik van differentiemateriaal van de methode en aanvullend materiaal uit *Vlekkeloos Nederlands*.

Lijn 2: literatuur

Deze lijn was de lijn met hoor- en werkcolleges literatuur. Vorig schooljaar hebben we de literatuurgeschiedenis vanaf de middeleeuwen tot en met de achttiende eeuw op deze wijze behandeld. Twee klassen en twee docenten waren parallel geroosterd. In de eerste paar weken gaf één docent tijdens deze lessen hoorcollege aan 60 leerlingen tegelijk. In de werkcolleges met twee docenten gingen deze 60 leerlingen vervolgens aan de slag met verwerkingsopdrachten uit de methode *Laagland*. Het maken van leesdossieropdrachten bij boeken uit die historische periodes paste ook in deze lijn.

Lijn 3: lees- en schrijfvaardigheid

De derde lijn was de meest ingewikkelde lijn, enerzijds door de specifieke vakonderdelen die aan bod kwamen (lees- en schrijfvaardigheid), anderzijds door de organisatie die ermee gepaard ging. Voor dit uur waren twee klassen en twee docenten parallel geroosterd. Op die manier konden we afwisselend groepen maken van 15 leerlingen en 45 leerlingen. In de praktijk betekende het voor leesvaardigheid dat één docent met 15 leerlingen heel intensief een tekst besprak, terwijl de andere 45 leerlingen onder toezicht van de andere docent werkten aan opdrachten uit de methode. De volgende les waren weer 15 andere leerlingen aan de beurt en zo rouleerden alle leerlingen.

Voor schrijfvaardigheid hebben we gekozen voor een didactiek waarbij leerlingen teksten schreven, bijvoorbeeld een klachtenbrief, die vervolgens werden nagekeken via redactielessen. De groep leerlingen werd zo verdeeld dat 45 leerlingen aan opdrachten uit de methode verder konden werken, terwijl 15 leerlingen in groepjes van drie teksten beoordeelden. Leerlingen

NEDERLANDS PLUS

Leerlingen die bovengemiddeld hadden gescoord voor de diagnostische toets taalverzorging kregen vervangende, uitdagende opdrachten Nederlands. Na enkele voorbereidende opdrachten uit het boek *Essays schrijven* van Louis Stiller schreven leerlingen een oefenessay in het kader van een essaywedstrijd van de Radboud Universiteit Nijmegen.

De opdracht

1. Je leest eerst de vier artikelen die bij deze opdracht gevoegd zijn.
2. Je neemt een eigen standpunt in over het besproken thema.
3. Je bedenkt argumenten voor jouw standpunt.
4. Je ontwerpt een logische structuur waarin je je standpunt en argumenten helder weet te geven.
5. Je schrijft een bondig en prikkelend essay waarbij je ingaat op het thema: Facebookvriendje worden met je leraar? Cool of dom?
6. Je schrijft je essay voor een publiek dat bestaat uit scholieren/studenten en/of leraren/schoolleiders.
7. Je essay mag minimaal 750 en maximaal 1500 woorden bevatten.
8. Je levert alleen je essay in, geen aantekeningen of kladwerk.

Richtlijnen

- Begin met een pakkende inleiding die de lezer handvatten geeft over de inhoud en tegelijk nieuwsgierig maakt naar de rest van de tekst.
- Geef in de kern van je essay op een heldere en originele manier je standpunt en argumenten weer. Ontkracht zo mogelijk tegenargumenten.
- Maak een logische alinea-verdeling in je tekst en zorg dat de verbanden duidelijk zijn.
- Eindig met een conclusie die logisch voortvloeit uit de afweging van alle argumenten.
- Schrijf in een passende, actieve, levendige en aantrekkelijke stijl waarbij je jezelf in de lezer verplaatst.
- Maak een duidelijk onderscheid tussen feiten en interpretaties van jou en van anderen.
- Neem geen tekstdelen letterlijk over uit de achtergrondinformatie.
- Zorg voor correct taalgebruik, spelling en interpunctie.
- Voorzie je essay zo nodig van bronvermelding (gebruik alleen de bronnen uit de aangeboden achtergrondinformatie).

<www.ru.nl/puchumanities/aanbod-docenten/puc-essaywedstrijd/>

Essayopdracht voor leerlingen die bovengemiddeld scoorden op de diagnostische toets taalverzorging

beoordeelden niet hun eigen tekst, waardoor iedere leerling uiteindelijk drie becommentarieerde exemplaren kreeg. Op basis van het commentaar van medeleerlingen moest een definitieve versie van het schrijfproduct geschreven worden. Er werd op dezelfde wijze gerouleerd als bij leesvaardigheid.

Lijn 4: mondelinge taalvaardigheid

De les in de lijn mondelinge taalvaardigheid leek nog het meest op een gewone vakles: één docent met ongeveer 30 leerlingen. Alle klassen waren parallel geroosterd, waardoor groepjes die in de derde lijn samenwerkten ook in de vierde lijn bij elkaar ingedeeld konden worden. Er werd een vervolg gegeven aan de schrijfopdrachten uit de derde lijn. Zo hebben leerlingen naar aanleiding van hun eigen klachtenbrieven klachtengesprekken gevoerd. Ook hebben ze activerende presentaties gehouden, wat weer mooi aansloot bij de opdrachten leesvaardigheid.

Doordat alle klassen parallel geroosterd waren, was het eveneens mogelijk lastige opdrachten nog eens extra uit te leggen aan een beperkte hoeveelheid leerlingen. Er waren immers vier docenten tegelijk beschikbaar. Op momenten dat er geen opdrachten mondelinge taalvaardigheid werden gemaakt, konden leerlingen eventueel opgelopen achterstanden of gemiste lessen inhalen of werken aan hun leesdossieropdrachten.

Resultaten

We zijn pas twee jaar bezig met dit project, maar de eerste bevindingen zijn positief. Wel speelt een rol dat leerlingen gemotiveerder waren, doordat we op een geheel andere wijze hebben gewerkt bij het vak. Verandering van spijs doet immers eten. Dit schooljaar heeft het project een vervolg gekregen en ook nu zijn leerlingen gemotiveerd. We verwachten dat de motivatie groot zal blijven, zolang leerlingen ervaren dat de nieuwe didactiek bij hen leidt tot betere resultaten.

Uit de resultaten van de diagnostische toetsen taalverzorging die we afnamen in de eerste lijn, bleek dat ondersteuning hard nodig was. Leerlingen hebben zeer goed gewerkt en voor de toetsen taalverzorging (twee stuks) is beter gescoord dan vorige jaren. Of er een causaal verband bestaat tussen de nieuwe manier van werken met vernieuwde didactiek en de toetsresultaten is nog niet vast te stellen. Zeker is in ieder geval dat we in deze lijn geslaagd zijn in onze doelstellingen, namelijk de prestaties van leerlingen verbeteren, werken aan de referentieniveaus en differentiëren met wisselende groeps groottes.

De tweede lijn verliep zonder noemenswaardige problemen, zeker als je bedenkt dat onze school geen echte collegezaal heeft. Het is wel van het grootste belang dat leerlingen duidelijk geïnstrueerd worden over wat van hen verwacht wordt tijdens een hoorcollege. De werkcolleges verliepen eveneens naar wens. Het is wel de vraag of we in deze lijn onderwijs op maat hebben geboden. Bij de werkcolleges kregen leerlingen weliswaar meer individuele hulp, maar inherent aan een hoorcollege is uiteraard het eenrichtingsverkeer. Wel draagt naar ons idee het geven van hoorcolleges bij aan het vergemakkelijken van de overgang naar het hoger onderwijs.

De derde lijn is zoals gezegd de moeilijkste lijn. We hebben gemerkt dat voor leerlingen het onderscheid tussen taalverzorging en taalvaardigheid zoals wij dat hanteren, niet altijd duidelijk is. Bij schrijfvaardigheid speelt taalverzorging immers ook een grote rol. Daarnaast werken de kleine groepen uitstekend, maar het is erg lastig om de grootste groep ook echt aan het werk te houden. Het is evident dat het moeilijk is 45 leerlingen in stilte in een grote open ruimte aan leesopdrachten te laten werken en tegelijkertijd te realiseren dat leerlingen zich ook echt de stof eigen maken. We zien hier voor de toekomst wel meer differentiatiemogelijkheden, bijvoorbeeld door het maken van niveaugroepen.

De vierde lijn waarin we mondelinge taalvaardigheden hebben behandeld, leverde geen problemen op. Vermoedelijk hangt dit samen met het vakonderdeel, maar wellicht ook met een voor leerlingen bekende situatie: één leraar met één klas.

We hebben afgelopen schooljaar ervaring kunnen opdoen in het lesgeven aan wisselende groeps groottes. Een project zoals wij dat op het JRL hebben uitgevoerd, is heel goed mogelijk, biedt nieuwe uitdagingen en zorgt voor een verfrissende blik op het onderwijs in de moedertaal. Dat hier de nodige organisatie voor noodzakelijk is, spreekt vanzelf. Voor zover er al praktische bezwaren en wetten tussen droom en daad in de weg stonden, zijn deze gedurende de voorbereidingen geslecht. ■

LITERATUUR

- Abma, A. (2013). Goed onderwijs begint met een goed curriculum. *Levende Talen Magazine*, 100(1), 10–14.
- College voor Examens. (2012). *Rapportage invoering centrale toetsing en examinering referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen*. Utrecht: Auteur.
- Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. (2008). *Over de drempels met taal en rekenen*. Enschede: SLO.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2011). *Actieplan beter presteren: Opbrengstgericht en ambitieus*. Den Haag: Auteur.
- SLO. (2012). *Handreiking schoolexamen Nederlands havo/vwo: Herziening naar aanleiding van het referentiekader taal*. Enschede: SLO.

etalage

De Nederlandse uitgeverijen presenteerden de afgelopen weken weer stapels literatuur. Het is vrijwel ondoenlijk om de hele waslijst in kaart te brengen. Om die reden volgt hieronder een selectie van de meest bruikbare en in het oog springende titels.

Wanneer jonge mensen te maken krijgen met het rijpen van lichaam en geest, gaat dit niet alleen gepaard met heftige emoties en conflicten, maar ook met ontluikende liefdes en verlangens. In de lijvige bloemlezing *De Nederlandse coming of age-literatuur in 100 verhalen* (Prometheus, 1148 blz.) heeft **Ronald Giphart** ontroerende, vrolijke, spannende en indrukwekkende verhalen en romanfragmenten bijeengebracht over het verschijnsel dat bekendstaat als ‘de moeilijke jaren’. Giphart heeft hiervoor geput uit de Nederlandse literatuur van 1880 tot nu. In de bundel is werk opgenomen van onder anderen Tommy Wieringa, Simon Carmiggelt en Herman Koch.

De roman *Het huis in de Rothschildstraat* (De Boekerij, 464 blz.) van de schrijfster **Stefanie Zweig** (geboren in het Duitse deel dat na de Tweede Wereldoorlog aan Polen werd toegewezen) speelt zich af in Frankfurt aan het begin van de twintigste eeuw. Het leven van de Joodse textielhan-

delaar Johann Isidor Sternberg, zijn vrouw Betsy en hun vier kinderen verloopt voorspoedig. Maar dan breekt de oorlog uit en verandert het bestaan van de familieleden volledig. Met veel aandacht voor historische details en menselijkheid beschrijft Stefanie Zweig de lotgevallen van de Sternbergs, een koopmansfamilie die het ongeluk heeft in de verkeerde tijd te leven.

Aan het begin van de roman *Een maaltijd in de winter* (Meulenhoff, 160 blz.) van de Franse schrijver **Hubert Mingarelli** kampeert een Duitse legereenheid al maanden in de bossen van Polen. Drie soldaten zien steeds meer op tegen het executeren van onschuldige mensen en vragen hun commandant om een andere taak. Die krijgen ze: in het bevroren woud moeten ze op zoek gaan naar gevluchte Joden. De soldaten komen steeds meer voor een groot dilemma te staan: hoe leid je iemand naar het schavot als je de dag ervoor nog een maaltijd met elkaar hebt gedeeld?

In de roman *De dolfinen* (Passage, 248 blz.) van **Job Breemer ter Stege** kiezen de vier hoofdpersonages Jelle, Daphne, Coco en Rogier voor het hedonistische leven. In de hoofdstad storten ze zich op het ene na het andere feest. Maar dan gebeurt er een ramp: een stormvloed teistert Amsterdam en de rest van Nederland. Vluchten kan niet meer, de inwoners raken ingesloten en voorzieningen vallen uit. *De dolfinen* geeft een onluiste-

rend beeld van hoe een groepje verwend geraakte jongeren reageert op een catastrofale overstroming.

In 1982 maakten de Argentijn **Julio Cortázar** en zijn Amerikaanse vrouw **Carol Dunlop** in een rood Volkswagenbusje een reis met twee simpele regels: bezoek alle 65 parkeerplaatsen tussen Parijs en Marseille (elke dag twee) en verlaat de snelweg geen enkele maal. De expeditie duurde een maand. In *De autonauten van de kosmosnelweg* (Meulenhoff, 416 blz.) beschrijven ze elke parkeerplaats alsof ze ontdekkingsreizigers zijn die het nieuwe land en de daarbij behorende gebruiken in kaart brengen. Het resultaat is een aanstekelijke liefdesverklaring aan de weg, de camper en elkaar.

De roman *Al wat schittert* (Anthos, 832 blz.) van de Nieuw-Zeelandse schrijfster **Eleanor Catton** werd genomineerd voor de Man Booker Prize 2013, een van de meest prestigieuze literaire prijzen van het Engelse taalgebied. Het verhaal in het boek speelt zich af in 1866, als hoofdfiguur Walter Moody naar Nieuw-Zeeland is gekomen om zijn geluk te beproeven. Nadat hij in zijn hotel is beland, raakt hij al snel en tegen wil en dank verstrikt in een web van mysterieuze gebeurtenissen, in deze roman die bevolkt wordt door avonturiers, waarzeggers en goudzoekers. ■

Jacob Moerman

